

- b) a zárt egészségügyi intézményekben sincs mindenütt könyvtár;
- c) az elhelyezés, a gyarapodás, a szakmai „konszolidáltság” (feltártság) és a személyzeti ellátottság tekintetében egyaránt kedvezőtlen helyzetben lévő könyvtárak személyzete nincs feljósítva arra, hogy az ápoltakat ágyaiknál keressék

fel, nem is beszélve arról, hogy biblioterápiái és közművelődési munkát végezzenek a kórtermekben.

E téren igencsak jelentős jogharmonizálási, ezt követően pedig fejlesztési feladatok várnak az illetékekre.

(Futala Tibor)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

00/163

ALESSI, Dana L.: Raising the bar: book vendors and the new realities of service = J. Libr. Admin. 28. vol. 1999. 2. no. 25-40. p.

A könyvkereskedők szerepének változásai az ezredfordulón

Állománygyarapítás; Kapcsolat intézményekkel; Könyvkereskedelem

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A 21. századhoz közeledve a könyvtárakkal kapcsolatban álló könyvkereskedők egyre inkább új helyzetben találják magukat. Meglévő ügyfeleik megtartása és újak toborzása érdekében új szolgáltatásokat kínálnak: változtatási lehetőségeket a fo-

lyamatos megrendeléseknél, fix rendeléseket, érték-növelt szolgáltatásokat, jóváhagyási terveket, retrospektív állománygyarapítást, adatbázis-építést és -aktualizálást stb. A cikk bemutatja a változásokat és azt, hogyan reagáltak ezekre a könyvkereskedők (Autoref.)

00/164

KLASKVIN, F. F. - TIMOFEEVA, O. B.: Informacionno-bibliotečnye konsorciumy i ih rol' v formirovanii nacional'nyh informacionnyh resursov = Naučn.-Teh. Inf. 1. ser. 1999. 10. no. 22-23. p.

Információs-könyvtári konzorciumok és szerepük a nemzeti információkészletek alakításában

Állománygyarapítás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus publikáció; Kapcsolat intézményekkel

„A konzorcium az információk használóinak olyan egyesülése, amely az információkészletek közös beszerzésére és használatára jön létre” – definiálják a fogalmat a referált cikk szerzői. Később leírják azt is, hogy a beszerzés ebben az összefüggésben megvásárlást jelent.

Az első konzorcium az OCLC volt, bár akkor, amikor megalakult, még nem nevezték konzorciumnak az efféle társulást. A 70-es és 80-as évek konzorciumai területi alapon szerveződtek.

A 90-es években jön divatba a konzorcium megnevezés, s az érdeklődés homlokerébe a gazdasági feladatok kerülnek. Nevezetesen a kiadókkal való megállapodás abban, hogy miként lehet az elektronikus kiadványokat optimális feltételekkel biztosítani, illetve miként a közös használatot – az „egyszeri vétel, minden résztvevő használatára” jegyében – optimálissá tenni.

A konzorciumok fő típusai:

1. Puha föderáció, amelynek fő céljai: rizikócsökkentés a megrendeléseknél, a kiadások megtérülése, az eszközök gazdaságossága. Ilyen pl. a New York-i városi könyvtárak konzorciuma.
2. Kemény föderáció: a készletek együttes használata révén a maximális gazdaságosság elérését célozza meg. Példa: PALCI, TRLN.
3. A többcélú konzorcium a közösen vett eszközökön kívül valamennyi eszköz közös használatára jön létre. Példa: SOLINET, PALINET.
4. A centralizáltan finanszírozott konzorcium a résztvevők költségvetésében kíván maximális gazdaságosságot produkálni.

A legjelentősebb kiadók már kész árpolitikát követnek a konzorciumokkal való kapcsolatban (ilyen az Elsevier, az Academic Press, a Springer és az Ovid), mások ezen árpolitika kimunkálásán fáradoznak (pl. Wiley), ismét mások külön-külön állapodnak meg minden konzorciummal az elektronikus kiadványok előfizetését illetően. A kiadók és a konzorciumok kapcsolata vice-versa előnyös (hároméves megrendelést garancia, előre számol az inflációval, nem engedi meg a megrendelések lemondását, lehetővé teszi az elektronikus verziók térhódítását).

Az előfizetési ügynökségek, köztük a SWETS, egyszerűen (ingyenes) szervezői a konzorciumoknak, s mint ilyenek beszerzik a papír verziókat, in-

formálnak a kiadási politikáról, tárgyalásokat folytatnak a kiadókkal a feltételek kedvezőbbé tételére érdekében, segítséget nyújtanak a konzorciumoknak a megrendelések kiválasztásában, szervezik az elektronikus kiadványokhoz a kényelmes és lukratív hozzáférést.

A konzorciumokba való belépést megelőzően az egyes intézményeknek információt kell adniuk önmagukról (ki milyen típusú konzorciumra gondol, miket tart a legfontosabb kiadványoknak és szolgáltatásoknak, eddig milyen kiadványokkal rendelkezik, milyen kiadványok kerülnének a konzorcium „közösébe”, rendelkezésre állnak-e a konzorciumi tagsághoz szükséges eszközök).

Mostanáig a SWETS gyakorlatában nem játszottak jelentős szerepet a nemzeti konzorciumok. Ez most általában és oroszországi viszonylatban is változóban van. Pl. az oroszországi tudományos-műszaki információs központok regionális, a megyei könyvtárak, országos és az ágazati szakkönyvtárak ugyancsak országos konzorciumának szervezeti struktúrája máris kialakult.

A világ publikációinak 0,5-1,0%-ának készül elektronikus változata. Azok a „jólátok” nem váltak be, miszerint 2000-re az elektronikus publikációk kiszorítják a papír alapúakat. Ezért a kétféle változat hosszú együttélésére kell számítani. A SWETS is ezt a felismerést érvényesíti tevékenységében.

(Futala Tibor)

00/165

REINHARDT, Werner: Konsortialverträge: Neue Tendenzen? = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 12. no. 2088-2093. p.

Új tendenciák a konzorciumi szerződéseknél

Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban; Kapcsolat intézményekkel

Az elektronikus folyóiratok konzorciumi szerződési területén az utóbbi évben nem jelentkeztek új tendenciák. A kiadók próbálják megővni értékesítési forgalmukat, a könyvtárak pedig a helyenként

szükséges lemondások ellenére igyekeznek minél több folyóirathoz a hozzáférést biztosítani.

Az elektronikus folyóiratokról kiderült, hogy nem jelentenek megoldást az előfizetési nehézségekre, mert pénzeszközök hiányában konzorciális szerződések is csak korlátozott számban tudnak a könyvtárak kötni. A forgalmazóval kötött szerződések alapján a konzorciumon belül meglévő nyomtatott példányok száma szolgál. Ehhez jön a konzorciumnak csak bizonyos tagjainál meglévő címekhez (cross-access) és esetleg a nem nyomtatott formában hozzáférhető címekhez való hozzáférésért (additional access) fizetendő felár. (A konzorciális szerződések általában csak a cross-accesst és az additional accesst érintik, de a konzorcium működésének áttekintéséhez szükség van a nyomtatott előfizetések áttekintésére is.) Újabban egyes kiadók (pl. Springer, Wiley, Reed-Elsevier) felár felszámítása nélkül lehetővé teszik, hogy a nyomtatott változatra előfizetők visszamenőlegesen hozzáférhessenek egy bizonyos időszak anyagához.

A német konzorciumok 1999 októberi találkozásánál egyetértés volt abban, hogy

1. a konzorciumok együttműködését folytatni kell, lehetőleg egy munkacsoport keretében,
2. országos konzorciális szerződésekre Németország esetében csak bizonyos feltételek teljesülése esetén van szükség,
3. a meglévő konzorciumok nyissanak a többi könyvtár, elsősorban a közkönyvtárak felé.

A jövőben a következő kérdésekkel kívánnak foglalkozni: ki számít jogosult használónak, milyen statisztikákat szolgáltatson a forgalmazó, hogyan mérhető a témafigyelés során szolgáltatott tartalomjegyzékekben való böngészés, hogyan osztozzanak a konzorciumi partnerek a költségeken, lehet-e majd a jövőben „folyóiratcsomagokat” vásárolni, mikor változik meg előreláthatólag az árakalkuláció alapja.

(Hegyközi Ilona)

00/166

STRONG, Rob: A collection development policy incorporating electronic formats = J. Interlibr. Loan, Doc. Del. Inf. Supply. 9. vol. 1999. 4. no. 53-64. p. Bibliogr.

Hogyan szerepeljenek az elektronikus dokumentumok a gyűjtőköri szabályzatban?

Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Gyűjtőköri szabályzat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, HAWORTH PRESS, INC., 10 ALICE STREET, BINGHAMTON, N. Y. 13904]

A Texas állambeli University of Hardin-Baylor nevű baptista egyetemen elsősorban humán tudományokat, egészségügyet, üzleti tudományokat, pedagógiát és pszichológiát oktatnak. Az intézmény könyvtárában (Townsend Memorial Library) az utóbbi időben sok olyan használói igény jelentkezik, amelyet a hagyományos módon nem tudnak kielégíteni.

1994-ben integrált rendszert vezetett be a könyvtár, és rendszerbe állított egy CD-ROM hálózatot két CD-toronnyal. Ezután nem sokkal következett a csatlakozás az Internethez. Az online katalógus könyvtáron kívüli elérhetővé tételével 1994 és 1998 között 65%-kal emelkedett a kölcsönzések száma. 1997-től a könyvtár egész sor újabb eszközt épített be online rendszerébe (pl. FirstSearch Panorama, ABI/Inform, EBSCO Academic Search, PA Abstracts stb.), melyeknek használatba vételével a könyvtár egyre kevésbé támaszkodik a helyi CD-ROM hálózatra.

Ahogy növekszik az elektronikus dokumentumok kereslete és kínálata, a könyvtárnak is be kell vonni gyűjteményépítési elvei közé az újabb formátumok kezelését. Egyelőre a következő vázlatos és nem végleges irányelvek fogalmazódtak meg:

1. Egy információforrás megvásárlásakor a könyvtár lehetőség szerint a nyomtatott változatot szerzi be. (A tanári kar még egy ideig ezt fogja

előnyben részesíteni.) Ha a dokumentum nyomtatott formában pillanatnyilag nem szerezhető be, akkor az állománygyarapításnál az alábbi elsőbbségi sorrend érvényesül: online, mikroforma, CD-ROM.

2. Ha eddig nyomtatott formában vásároltak egy dokumentumot, akkor törekszenek rá, hogy ezután is nyomtatott formában vásárolják azt. Abban az esetben megfontolják az áttérést az elektronikus formátumra, ha a dokumentum szövege ingyen elérhető az Internetről. A gyűjteménybe felvett elektronikus dokumentumokat a könyvtár olvasói éppoly szabadon használhatják, mint a nyomtatott dokumentumokat.
3. Ha megvásárolnak egy dokumentumot, akkor azt katalogizálják.
4. Ha egy dokumentum az Interneten keresztül érhető el, akkor URL-jét beépítik a MARC mezőbe.
5. Ha a dokumentum azelőtt nyomtatott formában jelent meg, de a jövőben csak elektronikus formátumban lát napvilágot, akkor a könyvtár az új formátumban is beszerzi a dokumentumot.
6. Ha egy színvonalas dokumentum az Interneten keresztül érhető el, akkor elképzelhető, hogy a hozzá való kapcsolódást (linket) a könyvtár a saját honlapjáról biztosítja, de OPAC-jában nem katalogizálja.
7. Egy digitális forrás használatának jogosítványát lehetőleg minél több belső és külső felhasználó számára igyekeznek megszerezni. Nagyobb korlátozásokkal élő kiadók emiatt hátrányosabb elbírálásban részesülnek a gyűjteményépítéskor.
8. Hacsak egy mód van rá, kerülendők az évközi áttérések egyik formátumról a másikra. De bármilyen formátumban vásárolt dokumentum bármikor beépíthető a gyűjteménybe.

Az egyetem könyvtári bizottsága jóváhagyta a fentebb írt irányelveket. Beszerzésnél az oktatók javaslata és a könyvtár ajánlása két külön kategóriát ké-

pez. A könyvtár több elektronikus forrást válogat ki beszerzésre, mint amennyit az oktatók általában javasolnak. Ha az elektronikus formátum vásárlása törekszenek, hézagokat idézhet elő a gyűjteményben, akkor a könyvtár érthető módon kerüli ezt a formát. Ha viszont sikerül megoldani az archiválás problémáit a könyvtárosok megnyugtatóra és a kiadók érdekeit is figyelembe véve, akkor a könyvtár kevésbé ódzkodik majd a formátumváltásoktól. Az OCLC Electronic Collections On-Line szolgáltatása és más hasonló kezdeményezések valamennyire már tudják orvosolni ezt a problémát, de állományaik egyelőre még nem olyan kiterjedtek, hogy a könyvtárak kizárólagosan hagyatkozhatnának rájuk.

Az oktatók előszeretettel szabják meg, hogy a hallgatók milyen információforrásokat használjanak, a könyvtárosok viszont a napi gyakorlatból, a diákok kiszolgálása közben szerzett tapasztalataikból indulnak ki. A vizsgálatok azt mutatják, hogy a könyvtárosok által javasolt beszerzéseket éppoly gyakran kölcsönzik, mint az oktatók által javasolt címeket. A könyvtárosoknak időnként fel kell mérniük az elektronikus tájékoztatási eszközök kihasználtságát, s az eredményeket mindig figyelembe kell venni, amikor az előfizetésről, annak folytatásáról vagy lemondásáról határoz az intézmény. Sok könyvtár a konzorciális beszerzést választja olyan adatbázisok esetében, melyek külön-külön elérhetetlenek volnának számukra.

A távoktatás előretörése sürgetővé teszi, hogy a könyvtár biztosítsa a vásárolt adatbázisok távoli használatának jogosultságát. Ezzel együtt élénkül a könyvtárközi kölcsönzés is. Az egyetemi könyvtári tanács szüntelenül keresi a tájékoztatási eszközök kínálat kiszélesítésének lehetőségeit.

(Nagypál László)

Lásd még 134, 183

00/167

MARSHALL, Vanessa: The National Preservation Office. Raising preservation awareness in the UK now - planning for the future of our past = Alexandria. 11. vol. 1999. 3. no. 191-201. p. Bibliogr.

Az Országos Állományvédelmi Hivatal feladatai az Egyesült Királyságban

Állományvédelem; Digitalizálás; Együttműködés -belföldi; Képzés -rokon területen; Távlati terv

Nagy-Britanniában az Országos Állományvédelmi Hivatalt 1984-ben alapították a British Library-n belül, önálló tanácsadó testület irányításával. Szemináriumok, konferenciák rendezése, továbbképzési és propaganda-anyagok (beleértve egy folyóiratot is) készítése jelzik munkáját. Feladatkörébe tartozik az országos állományvédelmi stratégia kidolgozása és koordinálása, tájékoztató és referenz szolgáltatások nyújtása, képzés és továbbképzés révén a jó gyakorlat támogatása és a kutatások koordinálása és kezdeményezése. A kereskedelmi szponzorok bőkezűek. Számos kutatási programot támogatnak, többek között az állományvédelmi képzés hiányosságainak felszámolásával, az épületek nedvességének megszüntetésével, valamint a digitális anyagok állományvédelmével kapcsolatos munkákat.

Ez utóbbi áll most a figyelem középpontjában, a Hivatal szorosan együttműködik más hazai és külföldi állományvédelmi szervezetekkel. Szintén kiemelt feladat az országos állományvédelmi stratégia kidolgozása.

(Autoref. alapján)

Lásd még 120, 224

00/168

BURNETT, Kathleen - BOR NG, Kwong - PARK, Soyeon: A comparison of the two traditions of metadata development = J. Am. Soc. Inf. Sci. 50. vol. 1999. 13. no. 1209-1217. p. Bibliogr.

Bibliográfiai számbavétel vagy adatkezelés? A metaadatok létrehozásának két módszere: összehasonlítás

Elektronikus dokumentum; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Szabvány -könyvtári; Számítógép-hálózat

A metaadat-sémákat végső soron az információ lokalizálása, azonosítása, visszakeresése és manipulálása céljából alakították ki. Történeke erőfeszítések a metaadatok szabványosítására, a különböző metaadat-képletek központi elemeinek összehasonlítására. A két nagy metaadat-tradíciót, a bibliográfiai és az adatkezelési irányzatot, igyekeznek egymáshoz közelíteni ez a tanulmány.

A bibliográfiai számbavételi megközelítés a könyvtartudományból származik, feldolgozási szabályaival és a használat szempontjainak figyelembevételével elsősorban az információhordozó egységre irányul. A szurrogátum alapú katalogizálásnak kialakultak a nemzeti, majd a nemzetközi szabványai az intézmények közötti adatcsere előmozdítása érdekében.

Az adatkezelési megközelítés a számítógéptudományból ered. Ennek több alkalmazási területe ismert, és megvannak a maga külön módszerei az információ tárolására, szervezésére és visszakeresésére. Az adatvédelem, adatmegosztás és adategyesítés további lényeges szempontként jelentkezik itt. Nagy adattömegek esetén reprezentációs és térképezési problémák adódtak. Lekérdezési mechanizmusok, adatmodellek, építkezésmódok alakultak ki, s ezek kihatottak a metaadat normákra.

A hagyományos, bibliográfiai megközelítés (Bibliographic Control Approach) műveletei és szabványai adaptálhatóak, helyettesíthetőek az elektronikus környezetnek megfelelően. Egyik irányzat a hagyományos bibliográfiai leírás szabványait megőrizve próbálja azokat alkalmazni Internet-források katalogizálásához, pl. az OCLC „InterCat” projektje. Könyvtári feldolgozó módszereket alkalmaznak, mint a besorolási adatok egységesítése, a részdokumentumok leírása, az USMARC stb. Ez a vonulat hatott szabványok kialakítására is, pl. a Dublin Core-ra.

Az adatkezelési megközelítés (Data Management Approach) elkötelezettjei is fejlesztenek normákat az információs objektum modellálásához. Itt az adathasználat az elsődleges tényező, a metaadatok ezt segítik. Sajnos egyelőre nem alakult ki egységes, átfogó metaadat-modell. A metaadat-rendszerek integrálásához meg kell oldani a metaadatok összegyűjtésének, közvetítő szerkezetek (pl. csereformátumok) bevezetésének és a szabványosításnak a problémáit.

A metaadatok általánosságban az adatokról szóló rendezett adatok. A kétféle metaadat-felfogás különböző, de nem összehétközthető. A szerzők egy kompromisszumos meghatározást javasolnak, mely mindkét irányzat perspektíváját magában foglalja. Eszerint a metaadat olyan adat, amely az információs objektumokat reprezentáló forrásadatokat jellemzi, viszonyaikat leírja, a fellelhetőséget és a hatékony felhasználást elősegíti. E definícióból különböző metaadat-kategóriákat lehet származtatni, attól függően, hogy a rendszertervezőknek milyen funkciókra van szükségük, pl. forma, használói statisztika, használati feltételek, tartalmi rangsor, kapcsolódási adatok, adminisztratív adatok stb. Talán a legfontosabb funkció az információforrás megtalálása. A használó metaadatok segítségével megállapíthatja az információ hozzáférhetőségét (létezik-e, hol, mennyi, milyen variánsokban) és használhatóságát (pl. mennyire hiteles, mennyire mérvadó, ellenőrizhető-e).

Különböző mélységű és különböző összetételű nemzetközi metaadat-rendszerek léteznek. A cikkben hat olyan elterjedt metaadat-szabványt hasonlítanak össze a szerzők, amelyek elég általánosak és Internet-források feldolgozásához is használatosak. Ezek a következők: Dublin Core, IAFA sablonok, WWW Semantic Header, URC, OCLC InterCat (mely USMARC-ot használ), TEI független fejléc (independent header). Csak a központi (core) elemeket veszik itt alapul. Táblázat mutatja be a hat rendszer elsődleges szempontjait és a közös alapelemeit. Megkísérelték kidolgozni a metaadat-rendszerek osztályozásának elméletét, pl. adatgazdagság szerint végeztek csoportosítást. Egy-egy metaadat rendszer különböző mélységű feltárást tesz lehetővé kötelező, ajánlott és szabadon választható elemivel. Eredetük szerint is próbálták csoportosítani a metaadat-rendszereket, de ez vitatható, mert azok gyakran a későbbiekben vettek át más rendszerekre jellemző tulajdonságokat.

Az USMARC-nak van a legtöbb adatmezője (pl. a címre kb. tízféle), de az elérésre vagy a használatra vonatkozóan a Semantic Header vagy az IAFA több lehetőséget nyújt.

A TEI Header és a Semantic Header között nagy az átfedés főként a választható adatelemek tekintetében. A Dublin Core és az URC felépítése vérszesen egyszerű, túl kevés adatelemet tartalmaz pl. a szerzői jogról. Bizonyos fajta adatelemek alkalmasabban a dokumentum keresésére és azonosítására, míg mások inkább a hozzáférést és a navigációt szolgálják.

(Nagypál László)

00/169

HENSHAW, Robin: The First Monday metadata project = Libri. 49. vol. 1999. 3. no. 125-131. p. Bibliogr.

A First Monday című internetes folyóirat metaadatainak összeállítása egy projekt keretében

Elektronikus folyóirat; Gépi dokumentumleírás

A nyilvánosan elérhető weboldalak száma ma már 100 millió felett van, és ez a szám a közeljövőben is állandóan nő. Ez a tény tovább nehezíti az információ megtalálásának eshetőségét az Interneten. A használót a webhely információinak megtalálásában segíthetik a weboldalak HTML fejlécében alkalmazott metaelemek. Keresőrobotok használata révén a használó még relevánsabb találatokat kap, mivel a webhely tartalmára vonatkozó metaelem a hely indexelésére és leírására szolgál. Az egyik lektorált internetes folyóirattal, a First Monday-jel kapcsolatban metaadat-szabályokat dolgoztak ki és alkalmaztak azzal a céllal, hogy a folyóiratcikkek kiválasztott csoportjának emeljék a rangját bizonyos keresőrobotoknál. A szerző cikkében a metaadat és metaelem fogalmát is meghatározza, és röviden ismerteti a Dublin Core Initiative történetét és lényegét. Bemutatja a First Monday, metaadatainak elméletét és struktúráját, szintaxis-specifikus példákkal illusztrálva. A projekt során alkalmazott gyakorlati szemlélet szükségessé tette a metaelemeket indexelő Internet-keresőrobotok vizsgálatát is. A tanulmány végül közli a First Monday cikkeihez készített metaelemek hasznosságával kapcsolatos előzetes kutatási eredményeket.

(Autoref. alapján)

00/170

SNYMAN, M. M. M. - RENSBURG, M. Jansen van: Reengineering name authority control = El. Libr. 17. vol. 1999. 5. no. 313-322. p. Bibliogr.

Új modell a nevek besorolási adatainak ellenőrzésére

Besorolási adatok egységesítése; Személynév

A tanulmány modellt mutat be a nevek szabványosítására a bibliográfiai adatbázisokban. A modell megvalósíthatóságának demonstrálására prototípust fejlesztettek ki, amelyet részletesen ismertet a szerző. Végül a modell alkalmazásának hatását is vizsgálja. Úgy véli, ez az új modell forradalmasítani fogja a nevek besorolási adatainak ellenőrzését. A

szakirodalom is igazolja a változás szükségességét ezen a területen. A kifejlesztett prototípus pedig a technikai megvalósíthatóságot bizonyította.

(Autoref. alapján)

00/171

GUERRINI, Mauro: La lingua del catalogo. Gli autori greci, latini, dell'oriente, del periodo medievale e umanistico, i papi: forma latina o forma italiana? = Accad. Bibl. Ital. 51. a. 1999. 3. no. 21-48. p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol, francia, spanyol, német nyelven

A katalógus nyelve. A latin, görög, ókori keleti, középkori és humanista szerzők, a pápák: latin vagy olasz névforma?

Dokumentumleírási szabályzat; Személynév

A szerző párizsi alapelveket, az AACR2-t, a RAK-ot, az olasz (RICA), valamint a spanyol és francia katalogizálási szabályzatokat és gyakorlatot veti össze a latin-görög klasszikus, az ókori keleti, a középkori és humanista szerzők és a pápák névformái tekintetében, számos izgalmas és szellemes példával. Lévéen Itáliában egészen a 18. századig a latin a kultúra nyelve, nem véletlen, hogy az olasz szabályzat a latin névformát írja elő, holott a gyakorlatban a különféle repertóriumok már hosszú ideje az olasz névformát részesítik előnyben. Két lehetséges megoldás: az eredeti nyelvű forma, vagy a katalógus fő nyelvének (azaz Olaszországban az olasznak) megfelelő forma használata.

(Mohor Jenő)

00/172

MANIEZ, Jacques: Des classifications aux thésaurus: du bon usage des facettes = Documentaliste. 36. vol. 1999. 4-5. no. 249-262. p.

Res. angol nyelven

Az osztályozástól a tezauszsig: a fazetták ésszerű használata

Osztályozáselmélet; Tézaurusz; Vetületes osztályozás

A „fazetta” kifejezés az informatika szókincséhez tartozik, de oly sokféleképpen használják, hogy nem tudni, ki mit ért alatta. A szerző szerint ez a probléma a fazettás osztályozás elméleti megalapozójának „köszönhető”. Ranganathan nem túl szerencsés módon olyan kifejezést választott, amelyhez a hétköznapi szóhasználatban is sokféle jelentés kapcsolódik, s ezzel elméletét bizonytalan alapokra helyezte. A szerző a nyelv két tengelyének modelljét használva bizonyítja a fazetta-elmélet következetlenségét, majd ismerteti fejlődési állomásait. Mindez odáig vezetett, hogy az elemző-szintetizáló módszer hívei kifejlesztették az elemző, fazetta alapú tezaurszt. A szerző mind a kifejezések, mind az eszközök szigorúbb használatát szorgalmazza, hogy világosan el lehessen egymástól határolni a fogalmi osztályozást és a tárgyi kategóriákat.

(Autoref.)

Lásd még 170

Katalógusok

00/173

GOULD, Sara: From cards to clumps: a look at developments in the world of union catalogues = Interl. Doc. Supply. 27. vol. 1999. 3. no. 116-121. p. Bibliogr.

A cédulától a katalógusok összekapcsolásáig. A központi katalógusok új fejleményei a világban

Közös katalógizálás; Központi katalógus; Online katalógus

A helyi könyvtári források csökkenésével és a forrásmegosztás bővülésével egyre nagyobb szerep jut a különböző formájú központi katalógusoknak. A cikk a központi katalógusok készítésének legutóbbi fejleményeit vizsgálja részletesen, a cédulakatalógusoktól a virtuális központi katalógusokig (angol elnevezésük: clump), és ezeknek használatát a dokumentumok elérésében és szolgáltatásában. A szerző bemutatja az IFLA webhelyéről elérhető

IFLA World Directory of National Union Catalogues nevű szolgáltatást is, amely a központi katalógusok központi katalógusának szerepét tölti be.

(Autoref.)

Lásd még 171, 199

Információkeresés

00/174

MACKIE, Morag - BURTON, Paul F.: The use and effectiveness of the eLib subject gateways: a preliminary investigation = Program. 33. vol. 1999. 4. no. 327-337. p. Bibliogr.

Az eLib (elektronikus könyvtári program) tárgyköri zsilipeinek használata és hatékonysága: előzetes felmérés

Felmérés; Gépi információkeresés; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás -egészségügyi; Tájékoztatás -műszaki; Tájékoztatás -társadalomtudományi

Az eLib (Electronic Libraries Programme) program keretében az internetes tárgyi „zsilipeket” (subject gateway) azért hozták létre, hogy – a keresőgépek és a metaadatok mellett – segítsenek a releváns és jó minőségű információk kikeresésében az Interneten. Ennek a sikeresnek ítélt szolgáltatásnak a fogadtatását és hatékonyságát vizsgálták 1997-ben egy felmérés keretében két egyetem műszaki, orvostudományi és társadalomtudományi kari oktatóinak körében három zsilip (EEVL, OMNI, SOSIG) példáján.

Az eLib tárgyi zsilipjei egy-egy tudományterület internetes forrásait gyűjtik össze, tárják fel a weben ingyenesen elérhető adatbázisban és teszik ténylegesen elérhetővé a hálózaton. A forrásokat a projekt szakemberei, önkéntesek és megbízható szolgáltatók szigorú kritériumok alapján értékelik, osztályozzák, tehát az összeállítás mögött komoly szakértői munka rejlik. Azt is megállapítják, hogy ki felelős a forrás gondozásáért, kinek szánják,

mennyire megbízható a szolgáltató stb. Ugyanez vonatkozik a forrás pontosságára, elérhetőségére, aktualitására, frissítésének gyakoriságára. A tárgyi zsilipek két legjelentősebb problémáját abban látják a szakemberek, hogy nehéz lépést tartani az új webhelyek özönével és a témakörök állandó bővülése mellett nehezen lehet megőrizni a rendezett, böngészhető struktúrát. A tárgyi zsilipek egyébként maguk is a válogatást emelik ki jellemző jegyeik közül, nem is kívánnak versenyre kelni a keresőgépekkel.

A megkérdezett 120, különböző státuszú oktató közül 64-en küldték vissza a kérdőívet. 30 százalékuk használta ténylegesen a tárgyi zsilipeket (22 százalék havonta egyszer, 11 százalék hetente egyszer). A használók mindegyike elismerte a szolgáltatás hasznosságát. A nem használók egyharmada tudott a tárgyi zsilipek létezéséről. A használók legtöbbje az Interneten bukkant a szolgáltatásra, hasonló arányt képviselnek azok, akik egy-egy zsilip szóróanyagaival találkoztak, 6 százalék figyelmét a könyvtár keltette fel a szolgáltatás iránt. 61 százalék előzetes képzés nélkül kezdte használni a zsilipeket, képzéstől függetlenül szinte mindenki könnyűnek ítélte használatukat. Hatékonyak ítélte a válaszolók 22 százaléka, legalább időnként hatékonyak 70 százaléka. A válaszolók fele tartotta valószínűnek, hogy új kutatás kezdetekor először a tárgyi zsiliphez fordul, főként azok, akik képzésben részesültek.

A felmérés megerősítette, hogy az egyetemek és főiskolák oktatói gyakran használják az Internetet oktatási és kutatási tevékenységük során, és több képzésre lenne szükségük a hatékony keresés érdekében. A tárgyi zsilipek és az eLib program hatásának értékelése még további vizsgáldást igényel.

(Hegyközi Ilona)

00/175

BELL, Steven J.: Understanding preferences for search system interfaces and the role of emotive forces: a research challenge = Coll. Res. Libr. 60. vol. 1999. 5. no. 440-452. p.

Milyen összefüggések vannak a keresőrendszerek webes interfészei és a keresés hatékonysága között: javaslat egy új kutatási területre

Gépi információkeresés; Hatékonyság

Az információs szakemberek megfigyelték, hogy a web alapú keresési felületek egyszerűsítik az információkeresést, és a használók jobban kedvelik ezeket az egyéb felületeknél. Olyan véleményeket is hallani, hogy jobb keresési eredményeket lehet velük elérni. Az ilyen vélemények egyik magyarázata az, hogy a webfelületek enyhítik a más rendszerek használata során rögződött negatív érzelmi hatásokat. A jelen cikk megvizsgálja egy olyan kutatási módszer kihívásait, amellyel ellenőrizni lehetne a fenti megfigyelések és megállapítások érvényességét. Jóllehet a webfelületek több támogatást adnak, különösen tapasztalatlan keresők számára, semmi bizonyíték sincs arra nézve, hogy jobb keresési eredményeket lehetne velük elérni.

(Autoref.)

00/176

EFFINGER, Maria - HOYER, Rüdiger: Der Virtuelle Katalog Kunstgeschichte (VKK) = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 10. no. 1660-1666. p.

Művészettörténeti virtuális katalógus

Adatbázis -képzőművészeti; Együttműködés -nemzetközi; Gépi információkeresési rendszer; Gépi könyvtári hálózat; Számítógép-hálózat

A karlsruhei virtuális katalógus a DFG támogatásával új szolgáltatással bővült, a művészettörténeti virtuális katalógussal (Virtueller Katalog Kunstgeschichte, VKK). A legnagyobb német művészettörténeti gyűjtemények katalógusainak közös lekérdezésére már régen felmerült az igény.

A még bővülő együttműködésben jelenleg a következők vesznek részt: a Firenze-München Együttműködés (azaz a firenzei és müncheni illetékes kutatóintézet és a római Bibliotheca Hertziana), a Heidelbergi Művészettörténeti Szakkatalógus (a Heidelbergi Egyetemi Könyvtár összeállításában) és a Drezdai Kortárs Művészeti Katalógus (Szászországi Tartományi Könyvtár és Drezdai Állami és Egyetemi Könyvtár), az egyes gyűjtemények a gyűjtőkori együttműködési kódexben rögzített tárgykörökben. A – jelenleg – három katalógus lekérdezésére közös felületet alakítottak ki. A közös lekérdezést segítő átfogó tárgyi keresésre alkalmas mezőt használnak. Emellett az épületek, időszakok, intézmények stb. nevét is feltüntetik a tárgyi feltárás során. Mivel a virtuális katalógusban feltárt dokumentumok legtöbbször csak helyben használható, a könyvtárközi kölcsönzés csak kivételes esetben jön szóba (kivéve a heidelbergi és a drezdai gyűjteményt, amely korlátozás nélkül részt vesz a speciális gyűjtőkörű könyvtárak 48-órás SUBITO szolgáltató rendszerében).

A vállalkozás jó példa az egyetemek közötti és az egyetemek és egyetemen kívüli intézmények közötti együttműködésre. A jövőben egyebek között a következő intézményeket szeretnék partnerként megnyerni: Kölni Művészeti és Múzeumi Könyvtár, a Berlini Állami Múzeumok Könyvtárai, a Nürnbergi Germán Nemzeti Múzeum Könyvtára, és tervezik más, a DFG által nem támogatott intézmények bevonását is.

(Hegyközi Ilona)

00/177

GULLIKSON, Shelley - BLADES, Ruth - BRAGDON, Marc [et al.]: The impact of information architecture on academic web site usability = *El. Libr.* 17. vol. 1999. 5. no. 293-304. p. Bibliogr.

Az információk szerkezetének hatása az egyetemi webhelyek használhatóságára

Felmérés [forma]; Hatékonyság; Honlap; Információkeresési rendszer értékelése

A webhelyek használatát vizsgáló legújabb tanulmányok azt mutatják, hogy a használók nem „tapasztalatokért”, hanem információkért keresnek fel bizonyos helyeket. Ennek ellenére a tervezők mind ez ideig a látványra és az esztétikai hatásra helyezték a hangsúlyt, és kevés figyelmet fordítottak az információk megfelelő rendszerezésére. A jelen tanulmány egy felsőoktatási intézmény webhelyének információk felépítését vizsgálja: hogyan csoportosítják, jelölik és „tárolják” az információkat, hogyan segítik a navigálást és a hozzáférést. A felmérésben hat tanszékről huszonnégyen vettek részt, és olyan tipikus kérdésekre kellett megkeresniük a választ, amelyeket sokszor feltesznek egyetemi környezetben. A kérdéseknek csak alig több mint a felére sikerült a helyes választ megtalálniuk, ezért az illető helynek elégtelen osztályzatot adtak. A jelen cikk szerzői azt vizsgálják, hogy az információk rendszerezése hogyan befolyásolta az információkeresést. Ajánlásokat tesznek a sikeres információkeresés feltételeit biztosító tényezőkre, pl. az információk szerkezete, hozzáférési eszközök, navigálási segédletek.

(Autoref.)

Lásd még 119, 191, 193, 228

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

00/178

COFFMAN, Steve - SAXTON, Matthew L.: Staffing the reference desk in the largely-digital library = *Ref. Libr.* 1999. 66. no. 141-163. p.

A nagyrészt digitális könyvtár referenz szolgáltatásnak személyzeti igényei

Elektronikus könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság; Referenz; Személyzet; Telefon

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Hawthorth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Ferguson és Bunge azt jósolják, hogy a digitális könyvtár fejlődésének következő lépése a hálózati referenz-szolgáltatás. Ez is egyre inkább az Internetre kerül, amelyet a hét 7 napján, napi 24 órában igénybe lehet venni. A kézenfekvő előnyök mellett („mindent egy helyen”, a referenz és az oktatás integrálása, egyenlő hozzáférés, személyre szóló szolgáltatás, stb.) a hálózati referenz-szolgáltatásnál felmerülnek más előnyök is: jelentősen növelhető a referenz-szolgáltatás eredményessége és hatékonysága.

Talán a referenzmunka két régi és kezelhetetlennek vélt problémája is megoldhatóvá válik: hogy t. i. a könyvtárosok a referenzpultnál csak idejük kis részét töltik a kérdések érdemi megválaszolásával, illetve hogy az általuk megválaszolt kérdések legtöbbször a segédezők is képesek lennének kezelni. Sok könyvtár már megpróbált ezen a problémán segíteni oly módon, hogy a referenzmunkát több rétegre bontotta, azaz a kérdéseket bonyolultságuk alapján előzetesen szűrték. A hálózati referenz-szolgálat elméletileg mindezt megoldja: egy helyen koncentrálnak ugyanis a tájékoztató könyvtárosokat, akik több helyről is fogadják a kérdéseket. internetes tájékoztató szolgálat ma is sok könyvtárban működik, de ezeknél 24 órától egy hétig tart a kérdések megválaszolási ideje. Itt viszont egy valós idejű, közvetlen szolgáltatásról lenne szó.

Ezzel a szolgáltatással még kevés könyvtári tapasztalat áll rendelkezésre. Az üzleti élet telefonos ügyfélszolgálatainak tapasztalataira viszont lehetne támaszkodni. Ezek újabban kiterjesztették tevékenységüket: nemcsak telefonon, hanem faxon, e-postán is fogadják az ügyfeleket, sőt mi több, vannak virtuális ügyfélszolgálatok is, ahol a munkatársak távmunkát végeznek otthoni számítógépükről. Az ügyfélszolgálatok munkatársait különböző segédle-

tek, adatbázisok, szakértő rendszerek segítik. A tájékoztató-tanácsadó tevékenységet folyamatos ellenőrzésnek és értékelésnek vetik alá, többek között az Erlang C algoritmus segítségével. Ennek kiszámításához különböző adatokat gyűjtenek össze, pl. az egy hívásra fordított és a kérdés utólagos feldolgozásával töltött időről, a félórára vagy órára eső hívások számáról, az elfogadható szolgáltatási szint meghatározásáról (ez általában azt jelenti, hogy a hívások 80%-ára a szolgáltatás 20 másodpercen belül válaszolni képes).

A Los Angeles-i megyei könyvtár 88 fiókkönyvtárában az 1995-96-os pénzügyi évben 3 016 618 kérdést válaszoltak meg (még a hagyományos módon), összesen 8 660 335 perc (144 338 munkaóra) alatt. Egy átlagos kérdésre 2,87 perc jutott. Minden fiókban a nyitva tartás alatt legalább egy, helyenként két, összesen 116 tájékoztató könyvtáros állt készenlétben. Az Erlang C algoritmuson alapuló számításokkal arra lehet következtetni, hogy egy hívásirányítással működő, elfogadható színvonalú referenz-szolgáltatás minimum 42%-kal csökkentené a megyei könyvtár tájékoztató szolgálatának munkaerőigényét, még akkor is, ha a tájékoztatók idejük 89%-át használnák ki (jelenleg idejük 51%-ában foglalkoznak más feladatokkal, legtöbbször kényszerből). Újra meg kéne fontolni a tájékoztató személyzet összetételét, mert beigazolódott, hogy 50-80%-ban nincs szükség diplomás könyvtárosokra. Így tehát csökkenthetők lennének a személyzeti kiadások is (viszont a számítógépek, a hálózat és az egyéb infrastruktúra létrehozása költségekkel jár).

Az eredmények további vizsgáldást tesznek szükségessé (a kérdések jellege, a mérési módszerek, a költségek terén). Most még messze vagyunk attól, hogy minden könyvtár nagy részben digitális legyen, de nagyon valószínű, hogy a technológia legközelebb a tájékoztató szolgáltatásokban idéz elő forradalmi változásokat.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 124, 189

Kölcsönzés

00/179

MORROW, Virginia: Self-service: to serve or not to serve, that is the issue = Libr. Assoc. Rec. 99. vol. 1997. 6. no. 312-314. p. Bibliogr.

Az önkiszolgáló kölcsönzés helyzete Nagy-Britanniában

Kölcsönzés -önkiszolgáló

A kereskedelemben „feltalált” önkiszolgáló rendszer az utóbbi években tovább terjedt: a benzinkutak, majd a bankok vették át az éjjel-nappal nyitva tartás gondolatát – az egyre intenzívebb automatizálás révén. Legújabban már a könyvtárak is nyújtanak önkiszolgáló jellegű szolgáltatásokat: az OPAC-ról közvetlenül elérhető másolatkérés, hosszabbítás, előjegyzés, a saját kölcsönzések áttekintése (ellenőrzése) stb. formájában. A tudományos és felsőoktatási könyvtárak körében pedig már az önkiszolgáló kölcsönzés gondolata is felmerült. Ennek manuális formája is létezik (ill. létezett), ma már azonban a gépesített kölcsönzéshez szükséges technológia is rendelkezésre áll. 15-20 ezer font körüli áron különféle (többnyire az állománybiztonsági berendezésekhez – pl. Knogo, 3M – kapcsolódó) rendszerek, berendezések kaphatók a piacon. Az első (1990-es) közkönyvtári önkiszolgáló kölcsönzési kísérlet (amikor még egyetlen kész rendszer sem volt kapható) hasonló eredményt mutatott, mint a mai felsőoktatási könyvtári kísérletek: az összes kölcsönzés kb. 30%-a volt önkiszolgáló. Ugyanakkor még a mindössze 6%-os önkiszolgálást felmutató közkönyvtárban is az a vélemény alakult ki, hogy a rendszer csökkentette a sorbanállást a leg-

forgalmasabb időszakokban. Tény, hogy a tudományos-felsőoktatási könyvtárak használói köre általában fogékonyabb az új technológiák iránt, s így az automatizált-önkiszolgáló kölcsönzést is szívesebben használja, mint a közkönyvtárak látogatói, ám a közkönyvtárak köréből még nincs annyi statisztikai adat, amennyiből komoly következtéseket lehetne levonni. A vonalkód-leolvasással működő önkiszolgáló rendszerek bevezetésekor előfordul, hogy a meglévő vonalkód nem kompatibilis, illetve nem megfelelő helyen van (az egyik könyvtárban az állományt új vonalkódokkal kellett ellátni), más esetben pedig a hallgatók rájöttek, hogy kölcsönözhető könyvek fénymásolt vonalkódjával kézikönyveket, illetve rövid határidejű könyveket is kikölcsönözhetnek normál időre (már fejlesztik a nem másolható vonalkódot).

Az eddig szerzett tapasztalatok így általánosíthatók: az önkiszolgáló kölcsönzés bevezetésének sikere a jó előkészítésen múlik; a legtöbb gondot a vonalkódok okozzák; az olvasók általában örülnek az önkiszolgálásnak köszönhető gyorsabb adminisztrációnak, sőt, várják további önkiszolgáló szolgáltatások megjelenését; a könyvtárosok munkaidejének egy része felszabadul és magasabb szintű munkákra való átcsoportosításuk válik lehetővé; hosszabb ideig működő rendszereknél növekszik azok használata; van az önkiszolgáló kölcsönzésnek némi állománybiztonsági kockázata, kívánatos a biztonságosabb példányazonosító módszerek és technológiák kifejlesztése. A kevesebb közkönyvtári tapasztalat szerint az olvasók aggódnak, hogy bárátságos könyvtárosaik el fognak tűnni, a könyvtárosok viszont úgy vélik, hogy több idejük lesz az olvasókkal való érdemi foglalkozásra.

(Mohor Jenő)

Könyvtárközi kölcsonzés, dokumentum- szolgáltatás

00/180

VASSIE, Roderic: Meeting the document supply needs of distance learners = Interl. Doc. Supply. 27. vol. 1999. 4. no. 154-157. p.

A távoktatásban tanulók dokumentumszolgáltatás iránti igényeinek kielégítése

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Szerzői jog; Távoktatás

Az egyetemi könyvtáraknak szolgáltatásaikat a távoktatásban tanulók különböző igényeihez kell igazítaniuk. A szerző azzal összefüggésben tárgyalja ezt a kérdést, hogy a távoktatási forma egyre fontosabbá válik a felsőoktatásban, különösen az Egyesült Királyságban. Számos kérdést vet fel, pl.: Mit értünk a távoli használó fogalmán? Ki fizessen a dokumentumszolgáltatásért? Hogyan lehet megőrizni a könyvtár elsőbbségét a dokumentumszolgáltatási igények kielégítésében? Hogyan befolyásolja a távoktatásban tanulók képzettségi szintje az információs szolgáltatások iránti igényeit?

(Autoref.)

00/181

VANDOOREN, Françoise: The TOLIMAC project: access control, charging and payment of electronic information resources by means of smart cards = VINE. 112. no. 1999. 30-33. p.

A TOLIMAC projekt: az elektronikus információforrásokhoz való hozzáférés ellenőrzése, díjszabás és fizetés elektronikus kártyával

Dokumentumszolgáltatás; Használó; Hozzáférhetőség; Számítógép-hálózat; Térítéses szolgáltatás

A TOLIMAC az Európai Unió „Telematics for Libraries” programjának kutatási projektje. Célja

olyan rendszer kifejlesztése, amellyel hálózati információforrások ellenőrzött hozzáférését és kezelését lehet elvégezni könyvtári környezetben. A rendszer elektronikus kártyára (smart card) és kódolási (encryption) technológiára alapszik, és olyan adatkezelési funkciókat tartalmaz, mint a használók azonosítása, távoli hozzáférés szabályozása, elektronikus fizetési és biztonsági követelmények ellenőrzése. Segítségével a könyvtárosok beállíthatják a használói jogosultságokat, és használói kategóriák szerint kiróthatják a helyi vagy távoli források használatának díjait. A rendszer szabványokra épül és web alapú használói felülettel rendelkezik. Az első kísérleti rendszer három egyetemi könyvtár használatát látja el egy elektronikus dokumentumszolgáltatási rendszerhez (INIST) való hozzáféréssel, beleértve a keresési, megrendelési és elektronikus fizetési lehetőségeket.

(Autoref. alapján)

00/182

STADLER, Peter - WELLMANN, Rainer et al.: Scanmail - Volltexte scannen und elektronisch liefern. Oder: Wann hat der Enduser seinen Volltext auf dem Schreibtisch? = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 11. no. 1856-1863. p.

Teljes szövegek elektronikus szolgáltatása a ScanMail segítségével

Digitalizálás; Dokumentumszolgáltatás; Gazdaságosság -könyvtárban; Szoftver

Minden vállalati szakkönyvtárnak egyik legfontosabb feladata a dokumentumok teljes szövegének szolgáltatása. Ezen a területen a papírmásolatokat a 90-es évektől egyre inkább felváltja a szkennelés és az elektronikus posta együttes használata. A mannheimi Roche Diagnostics GmbH könyvtára erre egy speciális eljárást dolgozott ki, amelyet ScanMail-nek neveztek el.

A cégnél rendelkezésre álló fejlett számítógépes felszereltség kiegészítéséül hardverként a Minolta Bookscanner PS 3000-et szereztek be. A géppel

együtt szállított szoftver (MI2CS 3000) installálása után üzembe helyezték a rendszert. Megrendeléseket e-postán, faxon, telefonon vagy írásban fogadnak. A dokumentumokat szkennelik, oldalanként TIFF fájlokat hozva létre. Az Acrobat Distiller szoftvert mint virtuális nyomtatót alkalmazva PDF-fájlt állítanak elő. Ezt aztán a használó e-postán fogadhatja, az Acrobat Reader programmal közvetlenül megnyithatja és kinyomtathatja. A küldött fájlohoz mindig csatolnak egy, az új eljárást ismertető és a szerzői jogi előírásokra figyelmeztető Word-fájlt. A ScanMail használható elektronikus folyóiratok közleményeinek továbbítására is.

Megvizsgálták, hogyan alakul a hagyományos és az új eljárás időigénye egy tízoldalas cikk esetén (papírmásolat kézbesítésével, faxon, ScanMail-lel, e-folyóiratként). A használó akár 12 perc alatt íróasztalán kézhez veheti a másolatot az új eljárással. Ennél csak az e-folyóiratok továbbítása gyorsabb (9 perc). Ezt ugyan a használók maguk is elvégezhetnek, de a könyvtár le is veheti a letöltés terhéért a gyakorlatlan használókról.

Ergonómiai szempontból a szkennelés mellett szól, hogy az utóbbi időben a könyv és a másolást végző munkatárs gerincét egyaránt kímélő, a dokumentumot felülről megvilágító szkennerek kerültek forgalomba.

A ScanMail bevezetésének időszakában egy munkatárs napi 7,5 órás munkaidejében 41 (átlag tízoldalas) cikket képes szkennelni. Havi 20 munkanappal számolva a könyvtár 820 cikk szkennelésére tud vállalkozni. A szolgáltatást a könyvtár használói lelkesen fogadták. Az eljárás teljesen megfelel a szerzői jogi előírásoknak is, mivel a beszkennelt adatokat nem tárolják, hanem a továbbküldés után azonnal törlik.

(Hegyközi Ilona)

00/183

PERDUE, Jennifer - VAN FLEET, James A.: Borrow or buy? Cost-effective delivery of monographs = J. Interlibr. Loan, Doc. Del. Inf Supply. 9. vol. 1999. 4. no. 19-28. p. Bibliogr.

Vegyük kölcsön vagy vegyük meg? Monográfiák gazdaságos szolgáltatása

Gazdaságosság -könyvtárban; Könyvtárközi kölcsönzés; Könyvvásárlás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A Bertrand Könyvtár (Bucknell University) a könyvtárközi kölcsönzés csökkentése és a könyvtár állományának bővítése érdekében olyan programot indított, amelynek célja az egyetemi hallgatók és oktatók által könyvtárközi kölcsönzésben kért monográfiák beszerzése. A tapasztalatok szerint a könyvtárközi kölcsönzés terheltsége jelentősen csökkent és gazdaságosabbá vált a dokumentumszolgáltatás a szolgáltatási idő, az egy címre jutó költség, a feldolgozás költsége és a kölcsönzési statisztika tekintetében. A program sikere teljesen megváltoztatta a könyvtárosoknak a hozzáférhetőséggel és a dokumentumszolgáltatással kapcsolatos nézeteit, ami a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatás és a munkaerő átszervezéséhez vezetett.

(Autoref.)

Lásd még 132, 135, 146

Dokumentációs eljárások és termékeik

00/184

SMETHURST, Michael: The Consortium of European Research Libraries (CERL) = Alexandria. 11. vol. 1999. 3. no. 149-160. p.

Az európai tudományos könyvtárak konzorciuma (CERL) története és tevékenysége

Adatbázis; Együttműködés -nemzetközi; Gépi dokumentumleírás; Közös katalogizálás; Nagykönyvtár; Régi és ritka könyvek

A nyomtatott és a kézisajtó időszakából (1455-1830) származó könyvek gyűjteményei, amelyeket az európai tudományos könyvtárak őriznek, kulturális örökségünk fontos részét képezik. Az ezeket a gyűjteményeket kutatási célból használó tudósok számára korábban nehézséget jelentett bizonyos szövegek vagy példányok kinyomozása a meglévő katalógusok korlátai és az országos és intézményi katalogizálási szabályok eltérései miatt. Ma már a technológia e gyűjtemények hatékonyabb elérésére ad lehetőséget online katalógusok megteremtésével, retrospektív katalogizálási és retrokonverziós programok segítségével. Az Európai Tudományos Könyvtárak Konzorciumát (Consortium of European Research Libraries, CERL) azzal a fő céllal hozták létre, hogy lehetővé váljon a könyvtárak számára e programokból származó rekordok cseréje a kézisajtóval készült könyvek lelőhely-adatbázisainak kialakítása révén. Célja, hogy hatékony és megbízható eszközt nyújtson a tudósoknak, javítsa a hozzáférést azáltal, hogy a keresett címek és lelőhelyek egyetlen keresési helyről elérhetők, és rekordokkal lássa el a retrospektív katalogizálást végző könyvtárakat. A CERL-tagság révén több mint 30 európai tudományos könyvtár működik közre az ún. Kézisajtó Könyvek adatbázisának építésében,

amely az RLIN hálózaton érhető el. Az adatbázis jelenleg 750 ezer rekordot tartalmaz, és az elkövetkező három évben várhatóan legalább 2 millió rekordra fog gyarapodni.

(Autoref.)

00/185

TREHUB, Aaron: Creating fee-based online services: a new role for academic librarians = Libr. Hi Tech. 17. vol. 1999. 4. no. 372-389. p. Bibliogr.

Téritéses online szolgáltatások: az egyetemi könyvtárak új feladata

Adatbázis; Egyetemi könyvtár; Figyelőszolgálat; Indexelés; Számítógép-hálózat; Téritéses szolgáltatás

Jóllehet az Internetnek és a Világhálóknak a könyvtárakra gyakorolt hatásáról már sok publikáció jelent meg, aránylag kevés figyelmet fordítottak a könyvtárosok által létrehozott és forgalmazott online szolgáltatások témájára. A cikk a University of Illinois Library (Urbana-Champaign) két téritéses online szolgáltatását ismerteti: az American Bibliography of Slavic and East European Studies (ABSEES) online változatát és az IRIS (Illinois Researcher Information Service) nevű, pályázati információkat nyújtó szolgáltatást. A szerző tárgyalja a házon belüli adatbázis-építés előnyeit és hátrányait, és arra a következtetésre jut, hogy az egyetemi könyvtárak megfelelő nyersanyaggal és szakmai ismerettel rendelkeznek ahhoz, hogy értékes, új online szolgáltatásokat hozzanak létre, különösen a referenzs területen.

(Autoref.)

Lásd még 118-119, 133, 196

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

00/186

KAZARINOVA, I. N. - SMAGIN, E. L.: *Vožmoznosti biblioterapii = Naučn. Teh. Bibl.* 1999. 8. no. 34-40. p.

A biblioterápia lehetőségei

Biblioterápia

A biblioterápiát eddig általában beszűkülten értelmezték, a könyv révén történő gyógyítást értették alatta. Ezzel szemben a kiteljesült értelmezésű biblioterápia a könyvtárat mint egy társadalmi intézmény egészét veszi igénybe az olvasói személyiség kialakítása és a személyiség lelki békéjéhez vezető műveltség felhalmozása érdekében.

A szentpétervári Kirov kerület központosított könyvtári rendszerének 1. sz. fiókjában 1997 őszétől kísérleteznek a biblioterápia kiteljesített értelmezése jegyében dolgozni. Sikerral. E fiók szervezeti és működési szabályzatának tervezete részletesen mutatja, miről is van szó. Ennek főbb összetevői az alábbiak:

- 1.) A fiók finanszírozása három forrásból (költségvetés, Soros és más alapítványi támogatás, saját bevétel) történik. Három főfoglalkozású alkalmazottja van (pszichológus–könyvtáros, konfliktológus–könyvtáros, biblioterapeuta–könyvtáros). A szabályzat itt rögzíti a működés célját, amely megegyezik a kiteljesített értelmezés címén fent közölt szöveggel.
- 2.) A munka fő irányai: a) biblioprofilaxis (egyéni, csoportos, frontális); b) a tulajdonképpeni biblioterápia (könyvtári, orvosi–pszichológiai, kriminológiai); c) rehabilitációs–rekreációs; d) fejlesztő (alkotó–prognosztizáló); e) könyvtárosok biblioterápiája.
- 3.) A fő használói csoportok a „kezelési móddal”: a) szociálisan hátrányos helyzetűek – adaptáció, korrekció, pszichológiai védelem; b) aszo-

ciális személyek – korrekció; c) stresszogen el-foglaltságot űző személyek – a személyiség foglalkozás okozta korrekciója; d) szocializációs krízist átéltek – adaptáció, kompenzáció, pszichológiai védelem, korrekció, önszabályozás; e) azok a személyek, akik (saját kezdeményezésükre) érdeklődnek a személyes krízisek könyv útján való prognosztizálása és leküzdése iránt.

- 4.) Tudományos kutatómunka, amely a biblioterápia kevésbé kutatott vonatkozásaira irányul.

(Futala Tibor)

00/187

ARTEM'EVA, E. B. - MASLOVA, A. N.: *Razvitie bibliotečnyh resursov v nacional'nyh rajonah = Naučn. Teh. Bibl.* 1999. 7. no. 23-30. p. Bibliogr. 12 tétel.

A nemzetiségek könyvtári ellátásának helyzete Oroszországban

Nemzetiségi könyvtár

Szibéria és Távols-Kelet soknemzetiségű régió. Ezt (a rengeteg nemzetiség és néptöredék miatt részlegesen) tükrözi államigazgatási tagolódása. Keretében öt köztársaság, ún. Burjátia, Tüva (korábban: Tuva), Szaha (korábban: Jakutia), Altaj (korábban: Gorno-Altajszkaja avtonomnaja oblaszty) és Hakaszia található. Rajtuk kívül további 8 autonóm körzet is van a régióban.

Az itt élő nemzetek, népek, nemzetiségek száma meghaladja az ötvenet. Közülük a legnépesebbek: burjátok, tuvinek, jakutok, altájaiak, hakászok, oroszok, ukránok, fehéroroszok, tatárok, evrenek.

Egyes töredéknépek a kihalás határára értek, ami nem örömteli fejlemény, hiszen mindegyiküknek saját történelme, kultúrája, életvitele van. A rénszarvasvadászat, halászat, vadcserkészség és prémfeldolgozás csupa olyan foglalkozás, amely vándorlást, ritka népsűrűséget feltételez. Ebből következően korántsem csak kihalásuk megakadályozása nehéz felettebb, hanem etnológiai megismerésük, kutatásuk is.

1980 és 1990 között létesültek az északi népek szövetségei, amelyek változatos és a valósághoz igazodó tevékenységek révén próbálják meggátolni a kis népek, néptörzsek teljes asszimilációját. Az erőfeszítések egy része a könyvtárakra, a könyvtári ellátásra (pl. mozgókönyvtárak) vonatkozik.

Eredmények: a kilencvenes évek első felében valamennyi köztársaságban létrejöttek a nemzeti–egyetemi könyvtárak, amelyek egyetlen teljességre törekvő gyűjtőhelyei az őslakos nemzetek–nemzetiségek nyelvén megjelent könyveknek–periodikumoknak, róluk készült kéziratoknak, egyéb dokumentumoknak (pl. fényképeknek, hangzó anyagoknak), mégpedig akár a régebbieknél, akár az újabbaknál.

A nemzeti könyvtáron kívül működnek e területeken közművelődési, iskolai és szakkönyvtárak is (ez utóbbiak az Oroszországi Föderáció Szibériai Tudományos Akadémiájának patronátusában). Burjátiában, Tüvában és Szahában hét könyvtár jut 10 ezer lakosra, 12 könyvtári egység egy-egy lakosra. (A két további köztársaságra nézve még nincs ilyen adat.)

Két konferencia is segítette a helyzetfelmérést és a kiutak keresését (Olvasás és könyvtári ellátás a kultúrát nehezen hozzáférhetővé tevő régiókban; Könyv Északon). A kis népek nyelvén való könyvkiadás a piactudományra történő áttérés miatt válságba került, ami ellentmondásban van az általános könyvtárfejlesztési törekvésekkel. Különböző megoldások (több mikrokiadó, néhány nagyobb kiadó a kis példányszámú kiadványok megjelentetésére) keresése napirendi kérdés. A legcélszerűbbnek az látszik, ha az egyes nemzetiségi övezetekben orosz és őslakossági nyelveken megjelenő hírlapok kiadóhivatalait kis példányszámú könyvek és brosúrák kiadására is alkalmassá tennék.

(Futala Tibor)

00/188

GRIŠINA, S.: Žizn' i smert' - na konce igly = Biblioteka. 1999. 10. no. 21-22. p.

Hogyan segítheti a könyvtár a kábítószer és az AIDS elleni harcot?

Beteg olvasó

A Sverdlov megye székhelyén, Ekaterinburgban működő megyei gyermek- és ifjúsági könyvtár már 1997-ben kénytelen volt tudomásul venni, hogy a megye és a város a narkómánia és a HIV-fertőzés szempontjából veszélyeztetett területté vált. S közben – mutatták a középiskolai felmérések – a tanulóknak mindössze 10%-a volt tisztában a fenyegetések súlyosságával és elkerülésük útjaival–módjaival. Ebben a helyzetben a könyvtár úgy döntött, hogy amennyiben társadalmi jelenségnek (mint ahogy valóban az is) minősíti ezt az újmódi jelenséghalmazt, neki is kötelessége síkra szállnia megelőzése érdekében. S ezt anélkül kell megtennie, hogy bárkit is személyiségi sérelem érjen.

Más érdekelt intézményekkel és szakemberekkel karöltve a következő formákat „találta ki” ehhez. Mindenekelőtt népszerű programokkal „talk-show”-kat szervezett „Ismerni, hogy megvédhesem magam” és „Nehogy idő előtt meghaljak” címen. Ugyancsak népszerű lett a helyi magazin szerkesztőségével meghirdetett pályázat is („Az AIDS ellen vagyunk”). Nem maradt ki a formák közül a rajzpályázat („Narkotikumok nélküli világ”) és a könyvkiállítás sem („Élet és halál a tú hegyn”).

A megyében időközben megalakult védelmi tanácsadó testületnek a könyvtár lett a dokumentációs és információs központja. Tekintettel arra, hogy a felvilágosító és a megelőzést szolgáló irodalom erősen szóródik, a könyvtár a módszertani gondozás jegyében digesteket ad ki a megyében működő gyermek- és ifjúsági könyvtárak használatára a témakörből. E tartalmuk miatt fontos kiadványok mellett módszertani segédletekről is gondoskodik a könyvtár.

(Futala Tibor)